

Dwór Kamińskich we wsi Przyjaźń (lit. Vidiškės)

ZBIGNIEW HAUSER

ZAPOMNIANE POLSKIE DWORY I REZYDENCJE NA LITWIE (1)

W swym monumentalnym, jedenastotomowym dziele pt. *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej* Roman Aftanazy zawarł opis setek rezydencji na dawnych Kresach. Nie wszystkich jednak. Wędrując z plecakiem pieszo lub autostopem po terenach Ukrainy, Białorusi a zwłaszcza Litwy, natrafiałem na liczne polskie dwory i rezydencje pominięte w tej publikacji. Często zabytki te są zrujnowane i opuszczone, niekiedy jednak znajdują się w zupełnie dobrym stanie.

Okolo 40 km na północ od Wilna, 3 km na wschód od miasteczka Podbrzezie (lit. Paberžė), we wsi Szrubiszki (lit. Šriubiškės), stoi piękny, drewniany, klasycystyczny dwór, otoczony szczątkowym parkiem. W pobliżu znajdują się zabudowania gospodarcze. Dwór jest zamieszkały i dość dobrze zachowany. W elewacji głównej portyk z trójkątnym frontonem wspiera się na czterech kanelowanych kolumnach. Środkowa część elewacji ogrodowej jest dwukondygnacyjna. We wszystkich elewacjach zwracają uwagę misternie rzeźbione nadokienniki. Kto dwór ten zbudował i kim byli jego właściciele – nie wiadomo. Nie wspominają o nim ani Roman Aftanazy, ani wydane ostatnio przewodniki po Litwie – Jolanty Kucharskiej (Burchard Edition, 2004) i Tomasza Krzywickiego (Rewasz, 2005). Być może właściciele powiązani byli z sąsiadującymi dworami (również nieźle zachowanymi) – Jeleńskich w Gliniszkach (lit. Gliškiškės, 7 km na pn.) i Korwin-Wróblewskich w Wiżulanach (lit. Vyžulionys, 2 km na wschód). Ten ostatni dwór, a raczej dwukondygnacyjny, modernistyczny pałac (nie wymieniony w *Dziejach rezydencji*, uwzględniony we wspomnianych przewodnikach) stoi na nadjeziornym wzgórzu i pochodzi z początku XX w. Zwieńczony jest czworoboczną wieżą nakrytą dachem namiotowym. Nad wejściem, w elewacji ogrodowej widoczny jest malowany wizerunek Matki Bożej. Jeszcze przed kilku laty w pałacu mieścił się szpital. Został zamknięty, ale mieszkańcy mówią, że wnętrza –

Pałacyk „Villa Mindoza” Kościatkowskich w Bezdanych (lit. Bezdonyš)

Ruiny pałacu Morykonich w Świadościu (lit. Švėdasai)

Dom Stajennych – pozostałość zespołu dworskiego Brzezińskich w Polesiu (lit. Paliesius)

Pałac Korwin-Wróblewskich w Wiżulanach (lit. Vyžulionys)

– plafony, sztukaterie, freski – są dobrze utrzymane.

We wsi Bezdany (lit. Bezdonyš), około 20 km na pn. wsch. od Wilna, po drugiej stronie torów kolejowych, stoi eklektyczny dwór, a raczej dwukondygnacyjny pałacyk o charakterze willi, o nieregularnym kształcie, pomalowany na różowo, z ośmioboczną wieżą, z przełomu XIX i XX w. Pałacyk został pominięty w *Dziejach rezydencji*, ale wspomniany w przewodnikach, jednak bez podania właścicieli. Do niedawna zabytek był zaniedbany, obecnie kończy się jego remont. W elewacji ogrodowej widoczny jest dwukondygnacyjny portyk, a na trójkątnym frontonie napis „Villa Mindoza”. W ogrodzie stoi rzeźba przedstawiająca rycerza. Przed 1939 r. rezydencja była własnością Kościalkowskich.

We wsi Przyjaźń (lit. Vidiškės), 5 km na płn.wsch. od Ignalina, stoi klasycystyczny dwór Kamińskich z 1. poł. XIX w. (pominięty w *Dziejach rezydencji*, wzmiankowany w przewodnikach). W elewacji głównej widoczny jest czterokolumnowy portyk z trójkątnym frontonem oraz niewielkie alkierzyki po bokach. W elewacji ogrodowej – płytki ryzalit z trójkątnym frontonem. Przewodniki informują, że jest tam biblioteka. Dwór sprawia jednak wrażenie opuszczonego. Widoczne w elewacji ogrodowej rusztowania wskazują, że podjęto tu remont. Obok dworu stoi dobrze zachowany drewniany spichlerz, z podcieniem

wspartym na ośmiu słupach. Dzięki uprzejmości proboszcza w Melegianach (24 km na płn. wsch. od Święcian) udało mi się dotrzeć do nigdzie nie opisywanych pozostałości zespołów dworskich w Polesiu (lit. Paliesius) i Krykianach (lit. Krikonyš). Według informacji uzyskanych na miejscu, na przełomie XVIII i XIX w. Polesie należało do Kublickich a pod koniec XIX w. do Brzezińskich. Prawdopodobnie z czasów tych ostatnich pochodzi dawny Dom Stajennych, wzniesiony z kamienia polnego i cegły, w elewacji głównej parterowej, w ogrodowej – ze względu na spadek terenu – piętrowy. Elewacje zdobią pilastry, obramienia okienne oraz półkoliste arkady. W pobliżu stoją dawne stajnie, na planie elipsy. Elewacja główna ma kształt podkowy i dekorowana jest półkolistymi otworami. Budynek ten jest w ruinie i pozbawiony dachu. Wśród drzew stoją ruiny dawnego dworu (pozostała tylko ceglana ściana).

Sąsiednie Krykiany należały kiedyś do Beniślawskich. Z zespołu dworskiego ocalały dwa budynki gospodarcze, wzniesione z kamienia polnego, dekorowane półkolistymi i prostokątnymi obramieniami okiennymi.

W pobliżu drogi Cejkinie-Ignalino położona jest wieś Kozičyn (lit. Kazakinė) – dawna posiadłość Bortkiewiczów (do tej pory nigdzie nie opisywana). Z dawnego zespołu dworskiego zachowała się drewniana stodoła i wzniesiona z bloków kamien-

Budynek gospodarczy – pozostałość zespołu dworskiego Benisławskich w Krykianach (lit. Krikonys)

Dwór w Szrubiszkach (lit. Šriubiškės)

Pałac Biegańskich, późniejsza własność Dowgiałłów i Zanów we wsi Duksty Stare (lit. Senasis Dūkštas [Dūkšteliai])

nych obora, dekorowana wolutowym szczytem i kamiennymi pilastrami. Najciekawszym budynkiem gospodarczym były zapewne ceglane stajnie, dekorowane wieżyczkami i półkolumnami. Na cmentarzu znajduje się okazała, klasycystyczna kaplica grobowa Bortkiewiczów, otynkowana, dekorowana pilastrami i gzymsami, z półkolistym tympanonem w zwieńczeniu i arkadowym wejściem. Wewnątrz znajdują się tablice epitafijne rodu.

We wsi Duksty Stare (lit. Senasis Dūkštas [Dūkšteliai], 20 km na północ od Ignalina) przetrwał dawny pałac Biegańskich, późniejsza własność Dowgiałłów i Zanów, pominięty w *Dziejach rezydencji*. Informacje zawarte w przewodnikach są nieaktualne. Jest to obecnie ruina (dekoracje stiukowe i kominki zostały zniszczone), nakryta jednak dachem. W jednej z sal przetrwał ozdobny piec, a w piwnicach sklepienia beczkowe. Cały pałac, wraz z czterokolumnowym portykiem, obudowany jest rusztowaniami, co ma związek z remontem planowanym przez nowego, prywatnego właściciela. Przedtem pałac mieścił biura i bibliotekę. Przetrwał drewniany spichlerz z dwukondygnacyjnym kolumnowym podcieniem. Na zewnętrznym murze jednej z obór odnalazłem interesujące inskrypcje i rysunki pozostawione przez odwiedzających rezydencję gości – motywy roślinne i geometryczne, okolicznościowe zwroty itp. Pałac w Starych Dukstach odwiedzili,

m.in. Karol Szymanowski, Artur Rubinstein i Juliusz Osterwa (goszcząc u Zanów). W 1. poł. XIX w., w pałacu mieszkał znany malarz Jan Rustem (1762-1835), pochowany na miejscowym cmentarzu.

Na koniec parę słów o nigdzie nie opisanej rezydencji w Świadościu (lit. Švėdasai). W XVI w. wieś należała do Radziwiłłów a w XIX w. do Morykonich. Prawdopodobnie oni, oprócz pięknej neogotyckiej kaplicy grobowej na dziedzińcu kościelnym, wzniesli, położoną około 3 km na północ od kościoła, rezydencję. Do miejsca tego dotarłem dzięki informacji mieszkańców. Rezydencja znajduje się w zupełnej ruinie i położona jest w zdziczałym parku (który obecnie zamienił się w las). Ruiny porastają gęste zarośla. W niezłym stanie przetrwała trzykondygnacyjna wieża, dekorowana w trzeciej kondygnacji trójjarkadowymi ostrołukowymi oknami. Pałac był bardzo okazały. Świadczy o tym zachowane fragmenty i detale (kamienne obramienia okien, szczątki portalu kolumnowego). Mój informator opowiadał o rzekomo wybudowanych korytarzach podziemnych, które miały łączyć oba pałace Morykonich, w Świadościu i w Sołach oraz romantycznych historiach związanych z tą rodziną. Ze względu na dużą odległość dzielącą oba pałace, istnienie owych korytarzy jest mało prawdopodobne. ■

Fot. Autora